

# EKOBLADET



EKOMUSEUM BERGSLAGEN • MÄNNISKA – MILJÖ – LANDSKAP

## De tre ledorden

Det finns några viktiga nyckelord för ett ekomuseum, som är desamma i alla länder, ord som förenar över gränserna. Det är • *människa* • *miljö* • *landskap*.

Med orden följer en insikt att allt hänger samman i en tät väv av beroende. Livet beror på miljön, industrin beror på naturresurserna och landskapet beror på människan, som format det.

Det finns vetenskap som omfattar hela detta spektrum av jordklot, naturresurser och livets förutsättningar: geovetenskaperna. Hit hör geologin.

Geologi handlar verkligen inte bara om att ge sig ut på mineraljakt och lära sig allt om bergarter och malmer - ingalunda! Det handlar mer om att se sig omkring och ställa frågor: hur kommer det sig att det ligger stora järnindustrier i Bergslagen? Varför ligger de inte lika gärna i Småland?? Eller Västergötland? Och hur växer det fram en lokal kultur? En lokal identitet? Naturen och dess resurser präglar förstås människan som vill forma och bruka, överleva och vinna. Barnsliga frågor är bra frågor. Varför ska vi lära oss något om vår egen natur? Jo - då lär vi oss något om oss själva.

*Christina Lindeqvist*



**Trångforsdagen 17 aug** med aktiviteter runt Trångfors smedja kl 12-16. Det händer att pråmen Albert slussas upp från Hallstahammar med folk och musik ombord.



FOTO CHRISTINA LINDEQVIST

Olle Lindkvist, filosof och eldsjäl, utanför Trångfors smedja efter en arbetsinsats en vanlig måndag förmiddag, då det alltid arbetas i och runt smedjan.

## Social historia i Trångfors

**Olle Lindkvist, 70 år, är en genuin Hallstabo och en av eldsjälarna i arbetet runt Trångfors smedja, som lade ned 1915. Olle var även med när Ekomuseum bildades för drygt tjugo år sedan.**

- Den här fina smedjan handlar om lågteknisk järnframställning. Det var en process som tog tid, att bearbeta järnet krävde sin man. Man måste känna sitt material och det hängde på smeden, säger Olle. Tackjärnet togs från Norberg, man körde ner det vintertid och tog säd tillbaka.

Trångfors smedja var en mellanstation på tackjärnets väg från masugnen till valsverket. Här smältes tackjärnet i en hård och den glödande järnklumpen bultades till ett smidbart stycke järn under en tung mumblingshammare som drevs

av ett kraftfullt vattenhjul. Sen gick det vidare till bruket i Hallstahammar för att förädlas och bearbetas vidare.

- Målet är egentligen att aldrig bli färdig med restaureringen av smedjan. Det viktiga är att folk kommer hit så vi kan diskutera och lyfta fram arbetet som gjordes här. Man blev städslad ett år i taget och det var 6 timmars arbete varvat med 6 timmars vila. Sånt förstår inte folk idag. Det är social historia och det vill vi berätta, säger Olle Lindkvist.

Den mannen har mycket energi och berättarglöd, det gillar besökarna.



Trångfors smedja



Det gamla vattenhjulet



Det nyttillverkade vattenhjulet



Kjell Mjöberg vid  
nabbhjulet,  
som driver hammaren.



En av tre härdar  
rensad och klar

FOTO CHRISTINA LINDEQVIST

Bilder från Trångfors smedja i Hallstahammar. Strömsholms kanal går precis intill.



FOTO CHRISTINA LINDEQVIST

Detta är halva gänget som brukar träffas vid smedjan varje måndag förmiddag för ett arbetspass. Från vänster står Carl Bürger, Börje Tibbling, Olle Lindqvist, Sune Bent, Åke Lyckstedt, Lennart Lindgren, Daniel Sköld, Ulla Sköld, Henry Bergqvist och Georg Johansson. Ulla Sköld, gift med Daniel Sköld, har ett stort intresse för historia och tar ofta emot och guidar bokade grupper i och runt smedjan. Hon guidar även på engelska, då många grupper kommer från utlandet.

## En smedja restaureras

**Vid Strömsholms kanal strax ovanför Hallstahammar ligger Trångfors gamla smedja. Restaureringsarbetet har pågått i tjugo år. För vart år blir smedjan i allt bättre skick. Tålmod är en dygd bland karlarna.**

Att restaurera en smedja med gammal, smutsig, tung utrustning är karlgöra.

Här jobbar också tjugo karlar varje måndag förmiddag från april till oktober med att rusta smedjan och miljön runt omkring. Och de trivs. De är passionerade. De har en glad och varm gemenskap. De hugger i och de *vill* något.

Snart – om några år – snurrar vattenhjulen igen med kanalvatten från den nyttillverkade rännan på den gamlas plats. Härden tänds åter upp och en järntacka glödgas till en mjuk och formbar degklump. Hammaren kommer åter att dunka det glödande järnet till ett smidbart stycke. Det gäller att slå kvarvarande kol ur järntackan. Kolhalten måste ner helst under 1%. Tackjärnet innehåller kanske 3-4% kol.

Karlarnas kvinnor är ingalunda uteslagna. Tvärtom. De lägger sig i, bistår med handräckning, stöttar och hjälper. De styr upp årets stora begivenhet ”Trångforsdagen” som alltid infaller tredje söndagen i augusti. Några har lärt sig verksamheten grundligt och fungerar som utmärkta guider. De ägnar sig också åt

efterforskningar kring livet runt smedjan och ökar på så vis på informationen och berättelserna.

Allt började med att Olle Lindqvist visade resterna av smedjan för riksantikvarieämbetets Christian Laine. Det resulterade i en byggnadsvårdplan 1984 för smedjan och det kvarvarande kolhuset till en kostnad av 2 miljoner kr. Hälften kom som bidrag och hälften skulle Svedvi-Bergs hembygdsförening få fram själva. Olle spottade i nävarna och satte igång. Kommunen, företagare och fackföreningar uppvaktades och bidrog med pengar. Folk ställde upp ideellt på sin fritid för att rusta smedjan enligt planen. Man gjorde och gör ännu ca 3000 tim ideellt per år.

1988 bildades Trångforsstiftelsen, som idag driver verksamheten framåt och är en av Ekomuseum Bergslagens mest intressanta och levande besöksmål.

Trångfors smedja håller öppet varje söndag i juli mellan kl 13-17. Och missa inte Trångforsdagen den 17 augusti!

Mer att läsa om Trångfors smedja finns på: [www.svedviberg.se/trangfors](http://www.svedviberg.se/trangfors)



# Flytande järn

1100-tal och en rykande masugn är något av det man kan få uppleva i Norberg i sommar.

**Som hyttdräng eller hjälpreda blir besöket än mer minnesrikt.**

På Nya Lapphyttan i Norberg ligger den rekonstruerade medeltida masugnen där järn ska framställas i sommar.

Järnförsök har gjorts på Nya Lapphyttan i flera år med varierande resultat, men utan att man fått den perfekta järnsmältan. För varje försök ökar emellertid insikten och känslan för vad som krävs för att komma så nära den medeltida kunskapen som möjligt.

Envisa masmästare och arkeologer arbetar sida vid sida med hjälp av frivillig arbetskraft för att hålla masugnen igång den tid som krävs för en järnsmälta. Det är ca två veckor när det är som mest in-



Nya Lapphyttan med den rekonstruerade medeltida masugnen.

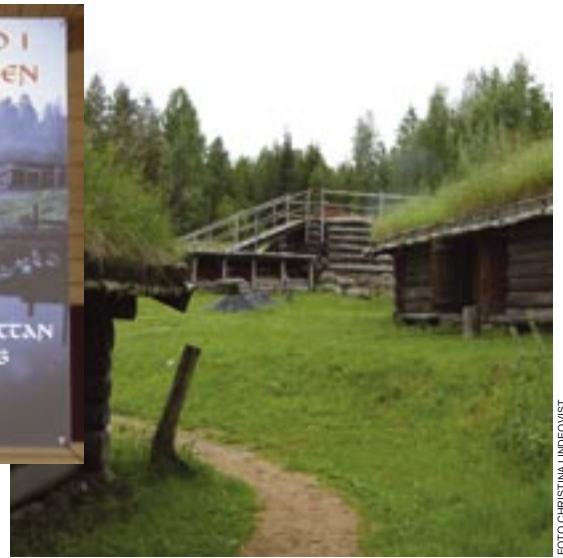


FOTO CHRISTINA LINDEQVIST

tensivast. Arbetet inleds redan på vårkanten med reparationer av ugnen och fortsätter med workshops i juni-juli när ugnen förbereds. Allmänheten inbjuds att hjälpa till. Många frivilliga anmäler sig och förlägger även sin semester till

slutskedet för att få en totalupplevelse.

Den 19–20 juli börjar man förvärma ugnen och mellan den 26 juli–3 augusti pågår järnförsöket mycket koncentrerat. Järnblogg och mer information finns på: [www.jarnetpalapphyttan.se](http://www.jarnetpalapphyttan.se)



FOTO CHRISTINA LINDEQVIST

Bengt Högrelius, bergsingenjör med engagemang bland annat i Bastnäsältet, här framför ingången till Nya Bastnässtollen.

## Bergslagsting med gruvbesök

**En dag om "Geologi & Turism" i Skinnskatteberg drog ett fyrttioal personer. Och alla hängde med till Bastnäs på exkursion.**

Den 4 april samlades ett fyrttioal personer i Bergslagens Folkhögskola i Skinnskatteberg för att under förmiddagen lyssna på statsgeolog Linda Wickström från SGU i Uppsala tala om geologi, geoparker och geoturism.

Därefter berättade Bengt Högrelius från Fagersta om Bastnäsältet och dess unika ceriummineraller, det som kallades Bastnässtungsten.

Bastnäs är upptäcktsplatsen för lantaniderna i början av 1800-talet, en grupp grundämnen där lantan och cerium ingår. Men framför allt har järn brutits i Bastnäs.

- Historiskt sett var järnframställning endast möjlig i Sverige då vi här hade rätt malmtyp, berättade Bengt Högrelius.

Slaggen smälte strax under 1450 °C, en temperatur en tidig masugn kunde uppnå. Järnmalmen nere i Europa krävde en högre smälttemperatur, vilket var svårt att uppnå med dåvarande ugnar. Masugnstekniken utvecklades förmodligen i Sverige. Teknikspridningen gick söderut till en början – från Bergslagen.

Bergslagen var också mycket tidigt en viktig järnproducent. Osmundjärn var en stor exportartikel under hela medeltiden och även under vikingatid.



FOTO CHRISTINA LINDEQVIST



FOTO CHRISTINA LINDEQVIST

## Röda Jorden

**"Röda Jordens Dag"** i Riddarhyttan infaller i år söndag den 3 augusti, kl 9-14. Skogen är full av folk. Vad sker?

## Västanfors

**Dramatiserade visningar** i herrgården! Den 5 och 6 juli kl 14, boka biljett, 30 kr inkl förfriskningar, tfn 0223-175 78.

## Oljeön

**Dramatiserade visningar** på Oljeön! Världens äldsta bevarade oljeraffinaderi finns i Ängelsberg, info 0223-444 64.

## Fler sommartips!



FOTO: CHRISTINA LINDEQVIST

### Gravendalsdagar

**Hamardagarna 28-29 juni, 11-16** och **Gravendalsdagen 9 juli, 11-16** är det full fart i byn Gravendal en mil från Säfsen. Där finns något för alla sinnen. Nyrestaurerat vattenhjul, en ljuvlig bakarstuga med doftande nybakat tunnbröd, prova på smide i spiksmedjan samt kaffe, våfflor och kolbulleservering.

### Skådespel Stollberg

**"Kampen om silvret" ges 28-29 juni** och är ett historiskt livfullt skådespel vid Stollbergs gruva följt av förtäring. Förköp av biljetter på turistbyrån i Ludvika och Smedjebacken, 0240-860 50. 120 kr vuxen, barn 7-15 år 50 kr, under 7 år fritt.

### Flogbergspelet

**Dramatiserad rundvandring** 28-29 juni kl 16, 10 juli kl 19.30, 14 aug kl 19.30 samt 21 aug kl 19.30. Följ och deltag i skådespelet i Flogbergets gruva som avslutas med en enkel måltid på berget med skön utsikt. Förköp av biljetter på turistbyrån i Ludvika och Smedjebacken, 0240-860 50. 120 kr vuxen, barn under 12 år 40 kr. Familjepris 270 kr.



### Rikkenstorp

**Vandringar** på Finngården Rikkenstorp i sommar sker vid två tillfällen under ledning av Nils Holmdahl:

**Lördag 19 juli kl 11** Gårdsvandring med historik om finnmarkslivet. 50 kr, ingen föranmälan krävs. Samling på gården.

**Tisdag 29 juli kl 9** Finnmarksvandring ca 8 km längs Dan Anderssons finnstigar. Durspelare Alvar Orre medföljer. Samling på gården. Ööm klädsel, stövlar, sittunderlag. Föranmälan görs till Ludvika turistbyrå 0240-860 50. Info Nils Holmdahl 0240-66 23 51.

### Järnets Dag

Detta är temat för en dag full av aktiviteter på två håll i Ekomuseum.

**Karmansbo lancashiresmedja 5 juli kl 10-13.** Valsverk och mumblingshammare körs med vattenhjul. Kaffe- och matservering i kolhuset. Entré 50 kr.

**Flatenbergs hytta 6 juli kl 10-15.** Prova på smide i gamla smedjan, järnframställning i "bondeblästan", visning av masugnen. Entré 70 kr

## Boksläpp!

*"Boken om Hörnsjöfors bruk och Västerfärnebo"* släpps den 27 juni kl 14 med stora festligheter på Hörnsjöfors gård utanför Västerfärnebo i närvaro av landshövding Mats Svegfors och biskop Thomas Söderberg, Västerås. Vill du veta mer? Ring författarna: Owe Eriksson 08-531 852 55 Anders Fläcke 0224-74 12 15. All info finns på: [www.hornsjofors.se](http://www.hornsjofors.se)

## Ekorådsresan

I slutet på augusti är det dags igen! I år bär det av till Värmland.

• **Fredag den 29 augusti** •

Vårt mål är Långbans gruvby utanför Filipstad som hör till Värmlands museum, [www.varmlandsmuseum.se](http://www.varmlandsmuseum.se).

Långban är en av världens mest mineralrika platser med ett dussin helt unika mineral. Men det är inte huvudsaken. Gruvbyn med sina kvarvarande byggnader ska vi titta på, här finns rester av den gamla gruvverksamheten och livet runt gruvan. Det var i Långban som Nils och John Ericsson växte upp, ett av Sveriges mest framgångsrika brödrapar; byggnadsledare och uppfinnare av stora mått. Kanalbyggen, propellern, pansarskeppet Monitor! På vägen till Långban stannar vi till på Lesjöfors museum, där vi intar förmiddagskaffe före den guideade visningen, [www.lesjoforsmuseum.com](http://www.lesjoforsmuseum.com).

### Preliminärt program:

07.00 Start från Hallstahammar.  
10.00 Lesjöfors museum  
12.00 Långban Gruvby / Lunch  
15.00 Avresa från Långban  
19.00 Hemkomst till Hallstahammar.

Anmäl till: [christina@ekomuseum.se](mailto:christina@ekomuseum.se) senast den 20 juli. Detaljerat program skickas ut via mejl i god tid före resan, ev redan kring 25 juli.

Resan är förbehållen ekoföreningarna och de ideellt arbetande i första hand, övriga i mån av plats. Kostnad 150 kr per person – betalas kontant på bussen.



EKOMUSEUM BERGSLAGEN  
Nils Nils gata 7 • 771 53 Ludvika  
Tfn 0240-66 30 82 • Fax 0240-748 60  
E-post: [info@ekomuseum.se](mailto:info@ekomuseum.se)  
[www.ekomuseum.se](http://www.ekomuseum.se)  
Ansvarig utgivare & redaktör  
Christina Lindeqvist